

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Інтерпретаційна культура розглядається в дослідженні як професійно-особистісна характеристика, що виявляється у здатності вчителя до адекватного тлумачення музичних творів засобами виконавського мистецтва і мови. Структура інтерпретаційної культури вчителя музики характеризується взаємодією таких компонентів: мотиваційний, когнітивний, емоційно-оцінний, діяльно-виконавський, артистично-комунікативний.

Мотиваційний компонент. Потреби, інтереси, почуття – все це охоплює мотиваційна сфера свідомості. Мотив (фр. – *motif*, від лат. *moveo* - рухаю) – “спонукальна причина дій і вчинків людини”, хоча “одна й та ж діяльність може здійснюватися з різних мотивів” [1; 186]. Мотиваційний компонент інтерпретаційної культури майбутнього вчителя музики включає ряд мотивів, основними з яких ми вважаємо:

- бажання виконувати музичні твори перед дитячою аудиторією;
- прагнення до мистецького самовдосконалення;
- прагнення до творчого самовираження в процесі самостійної інтерпретації музики.

Мотив виконання музики перед школярами зумовлюється прагненням педагога зробити мистецтво надбанням кожної дитини, бажанням розкрити школярам прекрасний світ музики. На відміну від аудіозапису, розповсюдженого нині в шкільній практиці, “живе” виконання музики вчителем має стати провідним засобом залучення учнів до скарбниці світової музики.

Мотив мистецького самовдосконалення передбачає спрямування системи власних навчальних дій на формування мистецького тезаурусу, зокрема, досягнення виконавської майстерності, здатності свідомо добирати засоби виконавської виразності до художніх завдань інтерпретації музики.

Зміст самовдосконалення кожна людина визначає для себе, виходячи з :

- суспільних вимог;
- особливостей своєї індивідуальності (здібностей, характеру, розвитку пам'яті, уяви, волі та ін.);
- специфіки своєї діяльності та професії [2; 3].

Мотив творчого самовираження спричинений бажанням студентів самостійно усвідомити і передати зміст музичних образів, прагненням знайти таке трактування, яке б відтворювало емоційне ставлення студентів до музики, до мистецтва, виражало індивідуальні естетичні орієнтири студентів у музиці.

Значачим, що самостійність – це одна із визначальних рис характеру людини, що істотно впливає на правильність вибору рішення, досягнення поставленої мети. Виконуючи твір, вчитель-інтерпретатор ніби створює його заново, народжує нове, особливе, подаючи у власній інтерпретації, і тим самим заявляє про свою творчу самостійність.

Незважаючи на роль технічних засобів, що останнім часом усе збільшуються у проведенні шкільного уроку музики, «живе» звучання зберігає свою значимість. Це може бути попереднє ознайомлення з окремими темами (фрагментами) перед слуханням твору великої форми у грамзаписі, побіжний показ звучання уривків пісні, що розучується, окремих голосів та їхнього спільного звучання або виразний супровід.

Із вдосконаленням технічних засобів виникає загроза стандартизації виконавського мистецтва. Сучасні технічні записи наближають слухача до “абсолютного” трактування твору, і також нівелюють інди-

видуальні виконавські відхилення. Наприклад, такі видатні виконавці, як В. Софроніцький та А. Рубінштейн могли інтерпретувати твір на концерті зовсім по-іншому, ніж попередні. Варіантність кожного виступу робить виконавську творчість особливо привабливою і стимулює слухацький інтерес.

Щодо когнітивного компоненту. Термін “когнітивний” (від лат. *cognitio*) означає в перекладі “знання”. Розкриття змісту твору неможливе без знаходження потрібного звучання, яке забезпечується тісним взаємозв'язком музично-слухових уявлень з усією системою виконавських знань, умінь, навичок. Інтерпретаційна культура вчителя музики вимагає гнучкого використання теоретичних знань, пов'язаних із системним аналізом стилевих та жанрових ознак музичного твору; закономірностей музичної мови; вміння знаходити музичний матеріал, що враховує рівень підготовки дітей, їх можливості сприймання музики, а також художню значущість творів. Когнітивний компонент інтерпретаційної культури вчителя музики виявляється у:

- знанні музики різних стилів і жанрів;
- знанні закономірностей виконавського мистецтва;
- знанні особливостей музичного сприймання у школярів різного віку.

С.І. Савшинський вважає, що “зміст музичного твору не вичерпується його звуковою даністю. До нього відноситься й усе те, що ми знаємо про нього, що розкриває теоретичний аналіз його конструктивних властивостей. Його доповнюють зіставлення з іншими творами того ж автора; характеристика творчості композитора і багато чого іншого”. І далі “чим глибше наші *знання* про твір, тим, природно, багатше буде виконання, отже із більшим захопленням і любов'ю ми будемо працювати над ним і тим переконливіше будемо грати”. [3; 6]

Головне, що визначає мистецтво інтерпретації музичного тексту, на думку Клари Шуман, це: стилістична точність; пієтет авторської ідеї; відмова від поверхового блиску, помилкової пристрасності і самоцінної віртуозності [4; 8].

Знання законів музичної архітектоніки, розуміння логіки форми, структури музичного твору є істотним компонентом інтерпретаційної культури вчителя музики. Поняття “архітектонічне мислення” зв'язано з умінням охопити твір у цілому, усвідомити кожний окремий момент звучання як логічно підпорядкований цілому. Багато видатних педагогів-музикантів минулого і дійсного приділяли багато уваги аналізу засобів музичної виразності.

В умовах навчання й виховання цілісної особистості активного діяча суспільного розвитку особливо актуальною є проблема наступності навчання, системності і, відповідно, поступовості викладу й узагальнення учнівських знань.

Треба особливо відмітити той факт, що найбільш плідна діяльність того педагога, який всебічно розуміє дитину. Знаючи особливості певного віку, він може бачити потрібність чи випадковість тих або інших її рис і особливостей дитини. Всяку рису дитини слід розглядати з огляду на найхарактерніші особливості її віку. Розвиток особистості у період дитинства та підліткового віку – надзвичайно складний і суперечливий процес, що нерозривно зв'язаний із розвитком її організму, отже вчителю музики необхідно враховувати на ці особливості при підготованні та проведенні уроку.

Емоційно-оцінний компонент виявляється в ін-

дивідуальних уподобаннях вчителя музики, виявленні емоційного ставлення учителя до обраних музичних творів, у здатності емоційного впливу на учнів в процесі виконання музики.

Специфіка музики – це вплив передусім на сферу людських емоцій. Музика може виразити гамму різноманітних станів людини, викликати відповідний відгук слухача, завдяки асоціаціям з конкретними явищами оточуючого світу.

Значення емоційного впливу вчителя музики на учнів полягає в тому, що вчитель вільно чи не вільно виражає ставлення до музики, до виконуваного твору. Якщо той чи інший твір емоційно не запалює вчителя музики, якщо виконавська інтерпретація виявляється емоційно індиферентною, виникає небезпека, що твір буде викликати подібне відношення й в учнів. Вміння керувати власним емоційним станом й емоційно ідентифікуватися із змістом виконуваного твору та із суб'єктом навчання, сприяє створенню емоційного контакту та взаєморозуміння між вчителем та його учнями. Тому важливим показником розвитку інтерпретаційної культури є здатність до емоційної ідентифікації зі змістом виконуваного твору, виявлення власного емоційно-естетичного ставлення до музичного твору.

Для вчителя – інтерпретатора необхідно також вміти створювати емоційну атмосферу сприймання відповідно до образного настрою музичного твору. Так, А.Н. Лук переконаний, що “чим більш різноманітний особистий емоційний досвід, тим легше уявити, зрозуміти душевний стан іншого і навіть пройти через його почуття” [5; 173].

Б.І. Додонов структурує емоційний процес, що включає до себе три моменти:

1. Оцінювання-порівняння, що відбувається у сфері несвідомого.
2. Фізіологічну реакцію, що відповідає результатам емоційного процесу.
3. Переживання підсумків оцінювання на поверхні свідомості, що спонукає до дії [6; 10].

Вчитель музики повинен вміти так розповідати учням про зміст художніх творів, щоб захопити їх, справити емоційний вплив. “Зміст музики – значення й смисл, які викликає у свідомості слухачів музично-звукова форма, що підкоряється багатьом універсальним законам і містить численні елементи, які мають безумовні або умовні значення і сприймаються всіма однаково” [7; 8].

Діяльнісно-виконавський компонент виявляється у володінні розмаїттям музично-виконавських умінь та навичок (уміння стежити за цілісним розгортанням музичного твору та диференційовано підходити до кожного з виразальних елементів музичної мови; володіння навичками слухового контролю: контролювати у процесі гри музичного твору смислове навантаження кожного з виразальних елементів музичної мови; виконання в тенденціях сучасних вимог та з опорою на жанрово-стильові особливості музичного твору; уміння будувати та стежити за структурою та художньо-драматургічним розвитком твору; здатності до адаптації музикознавчого матеріалу; вміння постійно застосовувати ефективні форми і методи організації процесу слухання музики серед школярів.

Інтерпретаційна культура вчителя музики - це також і вміння реалізувати особисті концепції, виконавчу майстерність, досвід за допомогою визначеного інструмента.

Як зазначає М.Давидов, “інтерпретаторський процес не обмежується лише тлумаченням музичного твору, а торкається також трактування музичного інструмента, його виразальних можливостей” [8; 90].

“Наука і освіта”, №3-4, 2005

Він вважає, що важливішим моментом в музично-ігровому процесі є “слухомоторний контроль реальної змістовності звучання” [8; 90].

Головне завдання, що стоїть перед педагогом-інтерпретатором – це вміння направляти музикальне сприймання учнів, позитивними стимулами підтримати пошукову діяльність учнів, щоб музичному пізнавальному процесові була супутньою радість відкриття. Тому педагог повинен використати різноманітні форми словесного керівництва, які залежать також від конкретних виховних задач даного заняття та від вікових особливостей дітей.

Артистично-комунікативний компонент виявляється у здатності створювати на уроці музики творчу атмосферу; вмінні вчителя – виконавця керувати своєю поведінкою у залежності від педагогічних ситуацій, що постійно змінюються, використовувати відповідні вербальні та невербальні засоби комунікації, намагаючись досягти максимальної виразності; у майстерності, що дозволяє не тільки самою грою, а й рухами, мімікою, жестами, позою представляти художню цінність музичного твору. Показниками розвитку цього компоненту інтерпретаційної культури є здатність до емоційно-естетичної саморегуляції; вміння до виконавської самопрезентації (манера триматись на сцені, характер зовнішнього вигляду і сценічної поведінки, міміки та рухів); здатність керувати слухачською увагою в процесі виконання музики та її словесного коментування.

В основі виразності виконання лежить вірно знайдена відповідність між внутрішнім емоційно-осмисленим уявленням структури змісту музичного твору, переживанням звучної музики й адекватної форми зовнішнього вираження в міміці, жести, словесному коментарі. Ступінь професіоналізму вчителя музики багато в чому визначається вмінням свідомо регулювати, моделювати цю відповідність у залежності від характеру музики, що виконується, вольовим зусиллям підтримувати в собі відповідний емоційний настрій.

До однієї з важливих особливостей роботи вчителя музики відноситься уміння збиратися при публічному виступі (будь-то клас із тридцятьох дітей або ранок-свято). Важливо не тільки не розгубити задуманого і придбаного в підготованні до виступу, але і виявити це особливо яскраво, зберегти творчий підйом упродовж виконання всієї програми, адже вчитель, що втрачається як виконавець, позбавлений артистизму, не може захопити дітей музикою.

У процесі творчої роботи учителя-музиканта виникає необхідність вміння свідомо включатися в ту або іншу сферу переживань, тобто свідомо моделювати свій внутрішній емоційний стан у залежності від того або іншого характеру твору, що виконується. Ця обставина вимагає постійного пошуку потрібного емоційного настрою. У процесі роботи вчителем доводиться звертатися до різноманітного музичного матеріалу. До того ж не можна не враховувати і таких чинників, як самопочуття вчителя, психологічну атмосферу класу і багатьох інших моментів, що впливають на емоційний настрій учителя. Урок музики насичений емоційно нітрохи не менше, ніж театральний спектакль. Вимога естетично хвилювати учнів є необхідною умовою інтерпретаційної культури вчителя музики.

Отже, підводячи підсумки, можемо зробити висновок про те, що інтерпретаційна культура майбутнього вчителя музики являє собою комплексне явище, під якою ми розуміємо складне особистісне утворення, що передбачає міру здатності особистості до глибокого усвідомлення і адекватного тлумачення об'єктивного змісту твору, вираження суб'єктивного ставлення до музики і разом з тим спроможності до педагогічного спряму-

вання музично-виконавської і вербальної трактовки музики, артистично виразного піднесення музичних творів в дитячої аудиторії. До її структури ми включили мотиваційний, когнітивний, емоційно-оцінний, діяльнісно-виконавський та артистично-комунікативний компоненти. На підставі визначення змісту та компонентів інтерпретаційної культури майбутнього вчителя нами виокремлені критерії, за якими має здійснюватись і оціню-

ватись рівень розвитку інтерпретаційної культури. Такими критеріями є: наявність інтересу до виконання музики перед учнівською аудиторією; здатність до художньо-образного розкриття змісту музичних образів; вміння зацікавити учнівську аудиторію музичним твором.

Перспективою подальшого дослідження є визначення принципів та педагогічних умов інтерпретаційної культури майбутнього вчителя музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / за ред. С.Головка. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
2. Сегеда Н. Професійне самовдосконалення вчителя музики // Мистецтво та освіта. – 2003. - №1. - С. 2-6.
3. Савишинский С.И. Работа пианиста над музыкальным произведением. – М.-Л., 1964. - С.6.
4. Выразительность, личность, стиль в исполнительской культуре прошлого и современности / В кн.: Современные проблемы музыкального исполнительства. – М.: 2000. – С.4-18.
5. Лук А.Н. Эмоции и личность. – М.: Знание,

1982. – 176 с.

6. Додонов Б.И. В мире эмоций. – К. : Политиздат Украины, 1987. – 140 с.

7. Шун С. Як передати словами зміст музики? (методологічні зауваження до вічного питання педагогіки мистецтва) // Мистецтво та освіта. - 2001. - №2. - С. 8-12.

8. Давидов М. Інтерпретаційні аспекти виконавської майстерності // Науковий вісник Національної музичної академії ім. П.І.Чайковського. - вип. 2. – К., 1999, С.88-97.

Подано до редакції 1.07.05

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается понятие интерпретационной культуры учителя музыки, впервые уточняется содержание этого понятия, согласно деятельности учителя

музыки, предложена компонентная структура интерпретационной культуры учителя музыки и раскрыто содержание каждого из компонентов этой структуры.

SUMMARY

The article presents the notion of interpretative culture of music teacher; specifies the contents of the notion according to teacher's activity; suggests the

structure of teacher's interpretative culture and explains the essence of each of the components.

Науковий керівник: професор, доктор педагогічних наук Падалка Галина Микитівна